

حفاظت مشارکتی از
کرکس کوچک
جزیره قشم
www.vultures.ir

SGP/IRA/CCA-GSI-COVID/2022/08(297)

تهدیدات کرکسها در جهان

کرکسها در پنج قاره‌ی دنیا وجود دارند و سیستم بدن و اسید معده قوی آنها می‌تواند بسیاری از میکروبها و باکتری‌های مردار را دفع کند؛ اما کرکسها همیشه خوش‌شانس نیستند و موارد بسیاری وجود دارد که زندگی آنها را تهدید می‌کند.

در طول قرن بیستم جمعیت کرکسها و وسعت پراکنش آنها در دنیا کاهش چشمگیری داشته است. از این رو در برخی کشورها اقدامات حفاظتی گسترده‌ای صورت گرفته که تا حدودی به وضعیت کرکسها کمک کرده است؛ با این حال، هنوز راه زیادی برای حفظ و احیای کرکسها در جهان وجود دارد. و برای بهبود وضعیت این پرندگان ابتدا باید تهدیدات عمده آنها را بشناسیم.

هر عاملی که یک کرکس را تهدید می‌کند بر روی کل جمعیت موثر نیست. ما در این قسمت تمامی تهدیدات کرکسها را ذکر کرده‌ایم. اما تمرکز بر روی عوامل اصلی و غیر طبیعی است که باعث محدود شدن و کاهش جمعیت این پرندگان می‌شود.

مهم‌ترین تهدیدها در هر منطقه از بازخورد ارائه شده از طریق پرسشنامه‌های منطقه‌ای شناسایی شده‌اند. تمامی داده‌های مربوط به تهدیدات کرکسها و میزان شدت و اثرگذاری آنها برای هر کشوری متفاوت است.^۱

۱- مسمومیت

۲- مرگ و میر ناشی از زیرساخت‌های برق

۳- کاهش دسترسی به غذا

۴- تخریب کامل و یا تکه‌شدن زیستگاه طبیعی

¹ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures - page:59

۵- مزاحمت‌های ناشی از دلیل فعالیت‌های انسانی

۶- بیماری‌ها

۷- تغییرات اقلیمی

۸- سایر تهدیدات

۱- مسمومیت

یکی از مهم‌ترین تهدیدات برای این پرندگان مسمومیت است که به دو بخش تقسیم می‌شود:

۱. مسمومیت غیر عمدی (ثانویه): کرکس‌ها به صورت مستقیم مورد مسمومیت قرار می‌گیرند.

۲. مسمومیت عمدی: کرکس‌ها هدف مسمومیت هستند.

استفاده از سموم برای کشتن عمدی حیات وحش سابقه طولانی در سراسر جهان دارد. که پرندگان مهاجر از جمله کرکس‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از سموم طبیعی گیاهی و حیوانی تا آفت‌کش‌های مصنوعی برای کشتن حیات وحش استفاده می‌شود که روشی ارزان، بی‌صدا، آسان و نسبتاً مؤثر هستند.

جمعیت حیوانات لاشه‌خوار با تغذیه از لاشه‌ها و اجساد مسموم در حال از بین رفتن هستند. کرکس‌هایی که منبع غذایی اولیه آنها گوشت، بافت نرم و اندام‌ها داخلی اجساد است آشکارا در معرض خطر هستند. متأسفانه تمامی کرکس‌ها به درجات مختلف تحت تأثیر مسمومیت غیر عمدی (ثانویه) و هدفمند قرار می‌گیرند.

آسیای جنوبی و آفریقا در ۳۰ سال گذشته به دلیل مسمومیت شاهد کاهش شدید کرکس‌ها بوده‌اند در جنوب آسیا مسمومیت غیر عمدی از داروهای ضد التهاب غیر استروئیدی دامپزشکی (NSAIDs) باعث کاهش فاجعه-باری از جمعیت کرکس‌ها شده است.

مسمومیت با داروهای غیر استروئیدی و به ویژه دیکلوفناک‌ها، با استفاده از روش‌های مختلف اندازه‌گیری شده است و نشان می‌دهد که تأثیر بیشتری بر جمعیت دال معمولی (Gyps vulture) در هند، پاکستان و نپال داشته است. این گونه نسبت به دیگر کرکس‌ها در کوتاه‌ترین بازه زمانی بیشترین کاهش جمعیت را داشته‌اند.

ناگفته نماند داروهایی مانند دیکلوفناک هنوز در بسیاری از کشورها مصرف می‌شوند.^۲

² Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 61

۱-۱- مسمومیت غیر عمدی (ثانویه)

این نوع مسمومیت زمانی رخ می‌دهد که معمولاً کرکس‌ها طعمه‌های مسموم شده برای گونه‌های دیگر را مصرف می‌کنند. گاهی، برخی از جانوران به دلیل مسمومیت تلف شده و کرکس‌ها پس از تغذیه از لاشه‌های آن‌ها مسموم می‌شوند.

آلودگی محیط‌زیست به دلیل نشت طیف وسیعی از مواد شیمیایی، تخلیه زباله‌های شیمیایی و مواردی که منابع غذایی و آب حیات‌وحش را آلوده کند می‌تواند تأثیر ناخواسته بر روی جمعیت کرکس‌ها بگذارد.^۳

۱-۱-۱- تعارض انسان و حیات وحش

کشاورزانی که به دلیل حملات مکرر علف‌خواران به مزارع و همچنین گله‌دارانی که به دلیل حمله گوشت‌خواران، دام‌های خود را از دست می‌دهند، برای جلوگیری از این تجربه و مقابله با این مشکلات از سموم و آفت‌کش‌های مصنوعی استفاده می‌کنند.

کرکس‌ها معمولاً قربانی ثانویه‌ی این روش‌ها هستند. دامدارانی که برای کشتن گرگ و روباه از طعمه‌های سمی استفاده می‌کنند در آخر باعث می‌شوند تا کرکس‌ها به صورت غیرمستقیم به دلیل تغذیه از لاشه گرگ و روباه از بین بروند. این روش در کشورهای اروپایی غیرقانونی است؛ اما هنوز در برخی مناطق، جوامع محلی طعمه سمی را راهی آسان و سریع برای رفع تعارضات خود با حیات وحش می‌دانند.

مسمومیت حیات‌وحش در اروپا در دهه ۱۹۴۰ تا ۱۹۵۰ به اوج خود رسید. در آن زمان براساس قانون از این روش برای کاهش آسیب به مزارع و دامداری‌ها استفاده می‌شد. در این دوره جمعیت زیادی از کرکس‌ها بخصوص در منطقه مدیترانه نابود شدند و زمانی تاریک و غم‌انگیز را برای این منطقه رقم زدند.

در دنیا مناطقی همانند آفریقا وجود دارد که در آن‌ها به دلیل در دسترس بودن انواع سموم قانونی و غیرقانونی و اجرای ضعیف قانون هنوز استفاده از طعمه‌ی مسموم یک معضل بزرگ به شمار می‌آید. از این رو استفاده از روش سم‌دهی در این نواحی به دلیل مرگ گوشت‌خواران، لاشه‌خواران و خصوصاً کرکس‌ها کاملاً آشکار و مشخص است.^۴

³ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 61

⁴ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 61

۱-۱-۲ کنترل جمعیت گونه‌های مهاجم توسط انسان

کرکس‌هایی که بیشتر با سکونت‌گاه‌های انسان مرتبط هستند در معرض خطر نوعی دیگر از مسمومیت غیر عمدی قرار می‌گیرند. به‌عنوان مثال برای کاهش جمعیت سگ‌های ولگرد و بدون صاحب در محدوده‌ی شهری از سم استفاده می‌کنند؛ بنابراین تغذیه‌ی کرکس‌ها از لاشه‌های مسموم باعث مرگ آن‌ها نیز خواهد شد. این سموم شامل استریکنین (strychnine) و وارفارین (warfarin) هستند که تا به امروز در اتیوپی باعث حذف دو گونه کرکس شده‌اند.

اگرچه به دست آوردن اطلاعات در مورد مسمومیت‌های غیرعمدی در محیط‌های شهری دشوار است، اما این احتمال وجود دارد که مسمومیت سگ‌های ولگرد و بدون صاحب و سایر گونه‌های آفات مانند جوندگان ممکن است تأثیر قابل توجهی در آفریقا داشته باشد. در اروپا و آسیا، این تهدید به طور بالقوه بیشتر مربوط به کرکس کوچک (مصری) و دال سیاه است.

حفاظت مشارکتی از
کرکس کوچک

(297)

10 کرکس از طریق تغذیه از بدن یک کفتار که با آفتکش‌ها کشته شده بود، سم خوردند. والری ناسویتا از Peregrine Fund که با پارکبانان کار می‌کرد، شش ساعت کار کرد تا کرکس‌های زنده مانده اما ضعیف را نجات دهد.⁵

⁵ <https://www.nationalgeographic.com/animals/article/vultures-saved-poisoning-kenya>

اخیراً رویدادهای مسمومیت دسته‌جمعی کرکس‌ها به یک نگرانی جدی در شمال شرق هند تبدیل شده است. در سال ۲۰۱۴، تنها ۱۷۹ کرکس در هفت حادثه جداگانه کشته شدند. هدف معمولاً سگ‌های ولگرد و بدون صاحب هستند که انسان برای جلوگیری از خورده شدن دام یا جلوگیری از رواج بیماری‌هایی چون هاری توسط سگ‌های ولگرد و بدون احب، طعمه‌های سمی به آن‌ها می‌دهند. چنین اتفاقاتی در نقاط مختلف دنیا رخ می‌دهند که باعث کاهش و حتی حذف گونه‌های کرکس می‌شوند.^۶

۱-۱-۳ NSAIDها و سایر داروهای دامپزشکی

این نوع مسمومیت به دلیل استفاده از رایج‌ترین NSAIDها یعنی دیکلوفناک اتفاق می‌افتد. این دارو را به صورت گسترده برای دام‌های اهلی استفاده می‌کنند. تلف شدن هر حیوانی پس از این نوع درمان باعث ایجاد سطوح بسیار سمی در بافت‌های لاشه‌اش می‌شود.

در جنوب آسیا، مسمومیت غیرعمدی توسط داروهای ضدالتهاب غیراستروئیدی دامپزشکی باعث کاهش فاجعه‌بار کرکس‌ها شده است. اثرات مسمومیت با NSAIDها، به‌ویژه دیکلوفناک، بیشترین کاهش جمعیت را در کوتاه‌ترین بازه‌ی زمانی در میان هر گروه شناخته شده از پرندگان در تاریخ ایجاد کرده است. دولت‌های جنوب آسیا که شامل هند، نپال و پاکستان بودند در سال ۲۰۰۶ و همچنین بنگلادش در سال ۲۰۱۰ استفاده از فرمول‌های دامپزشکی و دیکلوفناک را ممنوع اعلام کردند ایران نیز در سال ۲۰۱۵ این اقدام را انجام داد. با این حال، استفاده غیرقانونی از دیکلوفناک که عمدتاً به صورت فرمول‌های انسانی است ادامه دارد. البته غلظت و شیوع آن در دامداری‌هایی که در دسترس کرکس‌ها هستند، کاهش یافته است.

شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد سایر داروهای ضدالتهاب غیراستروئیدی برای استفاده‌ی قانونی دامپزشکی نیز ممکن است برای کرکس‌ها و احتمالاً دیگر پرندگانی که در رژیم غذایی خود لاشه دارند سمی و خطرناک باشد. تنها یک جایگزین بی‌خطر برای این داروها شناسایی شده است که ملوکسیکام (meloxicam) نام دارد.

واضح‌ترین مورد، مربوط به آسکلوفناک (Aceclofenac) است که یک داروی مشابه دیکلوفناک است و بیشتر آن در گاوهای تحت درمان بلافاصله پس از تجویز به دیکلوفناک تبدیل می‌شود.

⁶ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 62/63

از این رو انتظار می‌رود آسکلوفناک به اندازه دیکلوفناک برای کرکس‌ها خصوصاً دال سیاه خطرناک باشد.^۷ کتوپروفن در سال ۲۰۰۹ برای گونه‌های دال سیاه کشنده شناسایی شد و بقایای این دارو در لاشه‌های کرکس در هند با غلظت کافی و کشنده برای کرکس‌ها یافت شد.

هیچ یک از این دو دارو هنوز از مصرف دامپزشکی در کشورهای آسیایی حذف نشده‌اند، اگرچه دولت بنگلادش اخیراً استفاده‌ی دامپزشکی از کتوپروفن را در مناطق امن کرکس‌ها در این کشور ممنوع اعلام کرده است.

سایر NSAIDهایی که تصور می‌شود برای کرکس‌ها سمی هستند عبارتند از:

• Nimesupide

• Carprofen

• fpunixin

بسیاری از NSAIDهای دیگر با میزان سمی ناشناخته برای کرکس‌ها برای درمان دام در سراسر آسیا، اروپا و آفریقا استفاده می‌شوند. بسیاری از آن‌ها در لاشه‌های دام در دسترس کرکس‌ها در جنوب آسیا شناسایی شده‌اند.^۸

۴-۱-۱- مسمومیت با سرب www.vultures.ir

اثرات مسمومیت با سرب از طریق بلع لاشه‌ای که با ضرب گلوله کشته شده برای طیف گسترده‌ای از پرندگان خطرناک است. کاهش جمعیت، بیماری‌های گسترده در میان حیوانات لاشه‌خوار، پرندگان و خصوصاً گونه کرکس‌ها در اثر این نوع مسمومیت اتفاق می‌افتد. سرب در استخوان و خون اجساد راه پیدا می‌کند. به عنوان مثال موارد زیادی از مرگ پرندگی‌ها در آفریقا به دلیل مسمومیت سرب استخوانی مشاهده شده است.

در مناطقی که شکار بسیار زیادی انجام می‌شود، اثرات فرعی مسمومیت سرب در حیات وحش به‌وضوح دیده می‌شود. تأثیرات فرعی بر روی کرکس‌ها می‌تواند موارد زیر باشد:

۳. کاهش تولیدمثل در کرکس‌ها

۴. کاهش تحرک

۵. افزایش خطر برخورد^۹

⁸ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 63

⁹ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 65

۱-۱-۵- تجمع زیستی

در حالی که تغییرات بر جمعیت کرکس‌ها به دلیل مسمومیت در دنیای امروزی به شدت قابل توجه است نباید از اثر تجمع زیستی بر روی کرکس‌ها چشم‌پوشی کرد. کرکس‌های آفریقایی- اوراسیایی مانند دال معمولی در ردیف بالای زنجیره غذایی هستند که تجمع زیستی، آسیب‌پذیری این گونه‌ها را افزایش می‌دهد.

در حالی که بیشترین توجه به اثرات کشنده‌ی سموم بر کرکس‌ها شده است؛ اما اثرات منفی و خطرناک تجمع زیستی می‌تواند بر موفقیت باروری، پاسخ ایمنی و رفتار این پرندگان تأثیرگذار باشد. با این حال، در حال حاضر شواهد محکمی برای چنین اثراتی وجود ندارد، بنابراین تحقیقات بیشتری مورد نیاز است.^{۱۰}

۱-۲- مسمومیت هدفمند کرکس‌ها

۱-۲-۱- تجارت و مصرف اعضای بدن حیوانات

موارد بسیاری در دنیا وجود دارد که برای به دست آوردن حیوانات وحشی و یا استفاده از اعضای بدنشان آن‌ها را با سم از بین می‌برند. اعتقادات و باورهای غلط یا تجارت از اهداف این کار است.

در مورد کرکس‌ها، محرک اصلی این تجارت طب سنتی است که به دلیل باورهای غلط، اعضا و قطعات بدن کرکس‌ها برای درمان بیماری‌های جسمی و روانی یا برای افزایش ثروت استفاده می‌شود. کرکس‌ها در کنار گونه‌های دیگر پرندگان، پستانداران، خزندگان و دیگر گونه‌ها در بازارهای متخصص در عرضه طب سنتی به فروش می‌رسند. گاهی اوقات از اصطلاح "طب سنتی" استفاده می‌شود؛ اگرچه شواهدی از فواید دارویی این موارد شناخته شده و اثبات شده نیست. عامل اصلی دیگر این تجارت‌ها درخواست برای گوشت حیات‌وحش است که به اصطلاح به آن (Bushmeat) می‌گویند که بسیاری از موارد این گوشت‌ها را خشک و نمک‌سود می‌کنند. در نتیجه این گوشت‌ها را یا مصرف می‌کنند یا برای مواردی چون طب سنتی یا طلسم و جادو استفاده می‌شوند.^{۱۱} (با توجه به شواهد و مستندات موجود خوشبختانه این مورد در ایران دیده نشده است)

این اقدامات تا به امروز به خوبی و کامل مستند نشده‌اند. به‌عنوان مثال یک حادثه در تانزانیا ثبت شده است که چند لاشه کرکس بدون سر پیدا کرده‌اند که نشان از استفاده برای جادو و طلسم است.

¹⁰ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 63

¹¹ <https://news.mongabay.com/2015/11/vanishing-vultures-africas-fetish-and-bushmeat-trade-is-driving-its-savengers-to-extinction/>

عامل اصلی دیگر این تجارت‌ها درخواست برای گوشت حیات وحش است که به اصطلاح به آن (Bushmeat) می‌گویند که بسیاری از موارد این گوشت‌ها را خشک و نمک‌سود می‌کنند. در نتیجه این گوشت‌ها را یا مصرف می‌کنند یا برای مواردی چون طب سنتی یا طلسم و جادو استفاده می‌شود.^{۱۲}

در سراسر غرب و مرکز آفریقا، کرکس کلاه‌دار (Hooded Vulture) یکی از گونه‌های بسیار آسیب‌دیده است؛ تخمین زده می‌شود که ۵۸۵۰ تا ۸۷۷۲ فرد در یک دوره‌ی شش‌ساله تنها در غرب آفریقا تجارت شده است.^{۱۳} در نیجریه نظرسنجی از تاجران طب سنتی نشان داد که این گونه‌ی کرکس رایج‌ترین گونه‌ای است که ۹۰ درصد از کل معامله‌شده‌ها را تشکیل می‌دهد. کرکس‌های کلاه‌دار نیز برای استفاده‌های مبتنی بر اعتقاد در آفریقای جنوبی کشته می‌شوند؛ اما نه به اندازه‌ی سایر گونه‌ها. شاید این موضوع صرفاً به دلیل جمعیت نسبتاً کم در کشور در مقایسه با سایر گونه‌ها باشد.^{۱۴}

بازاری در شهر Pomé در شرق آفریقا. عکس از Andre Botha.^{۱۵}

¹² <https://news.mongabay.com>

¹³ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 65

¹⁴ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 65

¹⁵ <https://news.mongabay.com>

۲- مرگومیر ناشی از زیرساخت‌های شبکه برق

۱-۲- برق‌گرفتگی

مرگومیر پرندگان در اثر برق‌گرفتگی حین برخورد با سیم و تیرهای برق یک مشکل جهانی است که در سال‌های اخیر با افزایش تقاضای انرژی شیوع بیشتری پیدا کرده است. برق‌گرفتگی مربوط به خطوط برق، زمانی که پرنده با دو سیم که یکی از آن‌ها برق دارد، تماس پیدا کند یا روی یک دکل رسانا (مثلاً یک دکل فلزی) قرار می‌گیرد و به طور هم‌زمان با یک سیم برق تماس داشته باشد اتفاق می‌افتد.

گونه‌های بزرگ مانند کرکس، عقاب و لک‌لک نسبت به دیگر گونه‌ها آسیب‌پذیرتر هستند. برنامه‌ریزی، طراحی اقدامات کاهش‌ی مؤثر می‌تواند تأثیر زیرساخت انرژی بر جمعیت پرندگان را به طور چشمگیری کاهش دهد.^{۱۶}

برخی از خطوط برق می‌توانند اثرات نامتناسبی داشته باشند. از زمان ساخت‌وساز در دهه ۱۹۵۰؛ تخمین زده شد که یک خط تقریباً ۳۰ کیلومتری از بندر سودان تا ساحل دریای سرخ، صدها و شاید هزاران کرکس کوچک را می‌تواند دچار برق‌گرفتگی کند.

برق‌گرفتگی و تلف شدن کرکس‌ها در شمال آفریقا عکس از اینترنت^{۱۷}

¹⁶ Birdlife international 2017

¹⁷ <https://projectvulture.org.za/threats/energy-structures/electrical-wires>

در سال ۲۰۱۴ یک خط توزیع کاملاً ایمن برای پرندگان که موازی با خط قبلی است جایگزین شد. از مراکش گزارش شده است که یک خط برق ۲۴ کیلومتری در جنوب غربی تعداد قابل توجهی از پرندگان شکاری از جمله گونه‌های در معرض خطر را کشته است. تأثیر برق‌گرفتگی بر روی کرکس‌ها در بقیه مناطق آفریقا چندان شناخته شده نیست، اما مناطق زیادی وجود دارد که این تهدید می‌تواند تأثیرات قابل توجهی داشته باشد.

برق‌گرفتگی در امتداد خطوط برق یکی از دلایل اصلی کاهش کرکس در اروپا است که به طور قابل توجهی بر جمعیت کرکس کوچک در جزایر قناری تأثیر می‌گذارد.^{۱۸}

۲-۲- برخورد با توربین‌های بادی و خطوط برق و ...

هر ساله میلیون‌ها پرنده در سراسر جهان در اثر برخورد با خطوط برق بالای زمینی می‌میرند. با ادامه رشد زیرساخت‌های انرژی، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، احتمالاً تأثیر آن بر جمعیت‌ها افزایش می‌یابد.

با این حال، هرگونه تأسیسات انرژی تجدیدپذیر (مانند تأسیسات تولید خورشیدی و زمین‌گرمایی) به ناچار منجر به گسترش شبکه توزیع برق خواهد شد که احتمالاً خطر برخورد کرکس‌ها را در مناطق خاص افزایش می‌دهد.

علیرغم دید شدید کرکس‌ها، میدان دید و موقعیت طبیعی سر کرکس‌ها هنگام جستجوی غذا می‌تواند آنها را از موانع در مسیر حرکت خود بی‌خبر کند و ممکن است به ویژه در برابر برخورد با زیرساخت‌هایی مانند توربین‌های بادی و خطوط برق آسیب‌پذیر باشند. بنابراین، اگر مکان توربین‌ها و زیرساخت‌های مرتبط در مناطق مورد

علاقه این پرندگان باشد، گسترش انرژی‌های تجدیدپذیر می‌تواند برای کرکس‌ها مضر باشد.

برخورد با توربین‌های بادی تا حد زیادی بالاترین علت مرگ و میر کرکس‌های گریفون در اسپانیا است. به عنوان مثال، بیش از ۵۶۰۰ کرکس گریفون در مزارع بادی در پنج منطقه اسپانیا بین سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۶ کشته شده‌اند برخورد با توربین‌های بادی نیز تهدیدی مهم برای کرکس مصری است، به طوری که بیشترین کاهش جمعیت محلی در اسپانیا (پایگاه اصلی گونه در اروپا) از طریق دو عامل از برخورد با توربین‌های بادی و خطوط برقی و مسمومیت است.

¹⁸ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 70

۳- کاهش دسترسی به غذا

اگر تمام حیواناتی که صرفاً از لاشه‌ها خصوصاً در اندازه‌ی بزرگ، تغذیه می‌کنند را در نظر بگیریم، کرکس‌ها از دیگر گروه‌ها بیشتر در خطر کاهش دسترسی به لاشه‌ها هستند.

چهار عامل اصلی می‌تواند در دسترس بودن غذا (لاشه) برای کرکس‌ها را کاهش دهد:

۱- کاهش تعداد دام‌های مرده؛ که می‌تواند ناشی از دفن یا سوزاندن لاشه‌ها یا بسته‌شدن کامل مکان‌های تخلیه لاشه باشد. این اقدامات می‌تواند به دلیل نگرانی در مورد بو یا خطرات سلامت عمومی ناشی از لاشه‌های پوسیده باشد.

۲- رقابت برای غذا با سگ‌های ولگرد و بدون صاحب و دیگر رفتگران طبیعت از دلایل دیگر است. نمونه‌ای از افزایش جمعیت سگ‌های ولگرد به دنبال کاهش کرکس‌ها به دلیل مسمومیت با داروهای دیکلوفناک (NASIDها) در هند اتفاق افتاده است.

۳- کاهش جمعیت سم‌داران و علف‌خواران در طبیعت باعث کمبود غذا برای کرکس‌ها می‌شود.

۴- تأثیر بهبود بهداشت و نحوه‌ی دفن لاشه‌ها در دامداری؛ که منجر به دسترسی کم‌تر کرکس‌ها به لاشه می‌شود.^{۱۹}

کاهش جمعیت پستانداران بزرگ در سراسر آفریقا از دهه ۱۹۷۰ (۵۹٪) با بیشترین کاهش در غرب آفریقا (۸۵٪) کاهش در مناطق حفاظت شده ثبت شده است. در شرق آفریقا، شاهد این هستیم که جمعیت حیات وحش در پارک‌های ملی و سایر مناطق حفاظت شده با نرخ‌های مشابهی نسبت به مناطق روستایی کاهش یافته است. سازمان بین‌المللی حفاظت از پرندگان (Birdlife) از کاهش جمعیت سم‌داران به عنوان عامل تهدیدی برای پنج کرکس بومی آفریقایی یاد می‌کند.

یکی از دلایل اصلی کاهش کرکس‌ها حتی انقراض چندین گونه کرکس در اروپا، کاهش چشمگیر منابع غذایی بوده است.

کمبود غذای طبیعی ناشی از اعمال مقررات بهداشتی دامپزشکی محدودکننده (به دلیل شیوع انسفالوپاتی اسفنجی گاوی یا جنون گاوی، مقررات CE ۲۰۰۲/۴۱۷۷) در اکثر کشورهای اروپایی است که منجر به کاهش نگهداری گسترده حیوانات اهلی و گاهی کاهش تعداد آن‌ها شده است.

¹⁹ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 73

در آسیای جنوب شرقی، جایی که هنوز مناطق وسیعی از زیستگاه مناسب برای کرکس‌ها باقی مانده است، کمبود غذا در اواخر قرن بیستم تقریباً به طور قطع نقش مهمی در کاهش این پرندگان داشته است.^{۲۰}

به دلیل کاهش منابع غذایی طبیعی می‌توان منابع غذایی مصنوعی (vulture restaurants) را ایجاد کرد. تامین غذای کرکس‌ها از طریق رستوران‌های کرکس نه تنها می‌تواند تغذیه نکردن آن‌ها از غذاهای مسموم را تضمین کند بلکه می‌تواند عادت رفتاری تغذیه آن‌ها را اصلاح کند، به گونه‌ای که پرندگان تنها در مناطق امن تغذیه می‌کند و تغذیه در مناطقی که طعمه‌ها و لاشه‌های سمی وجود دارد را به حداقل می‌رساند.

۴- تخریب کامل و یا تکه‌شدن زیستگاه طبیعی

تأثیر تغییر زیستگاه بر جمعیت کرکس پیچیده است، اگرچه اغلب به عنوان یک عامل مؤثر در کاهش جمعیت آن‌ها ذکر می‌شود. تغییر زیستگاه در مقیاس بزرگ می‌تواند بر عرضه مواد غذایی و یا سایر عوامل زیست‌محیطی تأثیر بگذارد. همه کرکس‌هایی که در صخره‌ها یا در بین درختان لانه‌سازی و زادآوری دارند بسیار تحت تأثیر فعالیت‌های انسانی هستند که شامل موارد زیر است:

- ۱- استخراج معادن
- ۲- ساخت تأسیسات توریستی یا تفریحی در نزدیکی صخره و ارتفاعات
- ۳- وسیع کردن جاده‌ها و بزرگراه‌ها
- ۴- قطع درختان

۵- سایر اشکال جنگل‌زدایی و پاکسازی درختان بزرگ در مناطق کشاورزی

در آسیای جنوب شرقی، اطلاعات بسیار کمی در مورد مکان‌های لانه‌سازی کرکس‌ها وجود دارد که بتوان حدس زد چه میزان در معرض تهدید هستند. هیچ کمبودی در مکان‌های لانه‌سازی در زیستگاه بکر وجود ندارد.

به‌عنوان مثال درختانی که فعالیت لانه‌سازی کرکس‌ها در آن‌ها مشاهده شده است در امتداد رودخانه سسان، کامبوج بریده شده‌اند و پس از آن لانه‌های جدیدی مشاهده نشد. این نشان می‌دهد که قطع درختان انتخابی توسط انسان‌ها ممکن است کرکس‌ها را مجبور به جابجایی و سرگردانی کند و بر موفقیت لانه‌سازی آن‌ها تأثیر بگذارد.^{۲۱}

²⁰ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 74

²¹ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 76

۵- مزاحمت‌های ناشی از دلیل فعالیت‌های انسانی

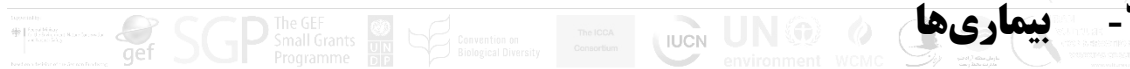
طیف وسیعی از فعالیت‌های انسانی می‌تواند باعث ایجاد اختلال در چرخه زیستی شود، مانند: ساخت زیرساخت‌های کشاورزی، هوانوردی، استخراج و انفجار در معادن

برداشتن لانه و ایجاد مزاحمت‌های انسان خصوصاً خارج از مناطق حفاظت شده، به شدت کرکس‌ها را آسیب‌پذیر کرده است.

مستند شده است که بسیاری از گونه‌ی کرکس‌ها مانند دال روپل (Rüppell's Vulture) از مزاحمت انسان‌ها مخصوصاً از فعالیت‌های کوهنوردان رنج می‌برند. به‌عنوان مثال در مالی، کوه‌های Hombori و Dyounde دارای حداقل ۴۷ مسیر کوهنوردی است که هر سال در آن‌ها سفرها عمدتاً هم‌زمان با فصل تولیدمثل گونه‌های کرکس انجام می‌شود. باین‌حال، تأثیر دقیق این فعالیت‌ها مشخص نیست.

حمل‌ونقل هوایی نیز می‌تواند باعث ایجاد اختلال شود که ممکن است برای گونه‌های نادر مشکل بسیار مهمی به شمار آید. به‌عنوان مثال نیروی هوایی آفریقای جنوبی برای جلوگیری از ایجاد مزاحمت و برخورد کرکس‌ها با هواپیماها، سیاست حفظ محدودیت پرواز ۲ کیلومتری از مناطقی را که کرکس کیپ (Cape Vulture) در آن گزارش شده را به کار گرفته است. اما تا آنجا که مشخص است چنین اقداماتی در کشورهای دیگر مشهود نیست. هوانوردی تفریحی نیز می‌تواند باعث ایجاد مزاحمت برای کرکس‌ها باشد.^{۲۲}

www.vultures.ir
SGP/IRA/CCA-GSI-COVID/2022/08(297)

۶- بیماری‌ها

بیماری‌های عفونی به عنوان یک احتمال برای کاهش کرکس‌های جنوب آسیا در نظر گرفته می‌شدند، قبل از اینکه دیکلوفناک علت آن تشخیص داده شود.

انگل‌های مالاریا پرندگان در کرکس‌های هند یافت شده است، اما این انگل‌ها گسترده هستند و این یافته نشان نمی‌دهد که این انگل‌ها برای کرکس‌ها بیماری‌زا هستند.

در یک ارزیابی در اروپا ۱۸۲ نمونه از ۴۹ فرد کرکس کوچک در یونان و بلغارستان گرفته شد. طیف وسیعی از میکروارگانیزم‌ها مورد آزمایش قرار گرفت که همه به عنوان پاتوژن‌های قوی برای کرکس‌ها شناخته می‌شوند، اما هیچ یک از افراد مورد آزمایش آلوده نبودند. تنها غلظت‌های بسیار پایین بیماری نیوکاسل در اکثر نمونه‌ها و در برخی غلظت‌های پایین آدنووایروس و سیرکوویروس پرندگان شناسایی شد. این نشان دهنده رایج بودن این ویروس‌ها است اما هیچ علائمی ندارند.

۷- تغییرات اقلیمی

تغییرات اقلیمی می‌تواند تأثیرات متفاوتی را بر روی پرندگان بگذارد. تغییراتی مانند: رفتار، ژن، تعداد و زمان وقوع رویدادهای زیستی؛ مانند زمان مهاجرت یا تولیدمثل.

اثرات مستقیم تغییرات آب و هوایی مانند تغییرات دما و الگوهای بارندگی نیز می‌تواند بر پرندگان به دلیل افزایش فشار رقبا، شکارچیان، انگل‌ها، بیماری‌ها و اختلالات (مانند آتش‌سوزی یا طوفان) تأثیر بگذارد.

تحقیقات بسیار کمی برای نشان دادن تأثیر تغییرات آب و هوایی بر کرکس‌ها منتشر شده است. با این حال، حدس زده می‌شود که گونه‌هایی که در ارتفاعات بالاتر (مانند هما) در آفریقای جنوبی پرورش می‌یابند، ممکن است به دلیل افزایش دما دچار تداخل در محدوده‌ی قلمرو شوند.

۸- تهدیدات دیگر

طیف وسیعی از تهدیدات بر جمعیت کرکس‌ها در سراسر آفریقا و اوراسیا تأثیر می‌گذارد. از مسمومیت تا معضل سگ‌های ولگرد و تغییرات اقلیمی که به صورت گسترده بر روی یک جمعیت بزرگ تأثیر می‌گذارد. از طرفی تأثیرات محلی برای هر گونه می‌تواند متفاوت باشد؛ بنابراین می‌توان با بررسی مشکلاتی که می‌تواند برای جمعیت کرکس‌ها و زیستگاهشان خطرناک باشد از تأثیرات مخرب تا حدی جلوگیری کرد.

۱- غرق شدن: (297) SGP/IRA/CCA-GSI-COVID

از نظر تاریخی، کرکس‌های منطقه کبک مستعد غرق شدن بودند و حداقل ۱۲۰ فرد (در ۲۱ حادثه) در مخازن مزرعه‌ای کوچک در جنوب آفریقا بین اوایل دهه ۱۹۷۰ و اواخر دهه ۱۹۹۰ غرق و کشته شدند.

تعداد قابل توجهی از کرکس‌های کوچک نابالغ که ردیاب ماهواره‌ای برای آن‌ها نصب شده بود از اروپای شرقی در اولین مهاجرت خود در دریای مدیترانه گم شده‌اند که گمان می‌رود غرق شده‌اند.

۲- شکار غیرقانونی:

در برخی موارد، شکار این پرندگان می‌تواند صرفاً به دلیل عدم علاقه یا خرافات نسبت به کرکس‌ها باشد و ممکن است توسط سم، تیراندازی یا زنده‌گیری اتفاق بیفتد. در جنوب شرقی آسیا، کرکس‌ها را گاهی به‌عنوان حیوان خانگی یا حیوانات نمایشی گرفته و نگهداری می‌کنند. در کامبوج این موارد بسیار گزارش شده است، اما به نظر می‌رسد که از موارد استثنایی باشد. این تهدید در برنامه‌ی اقدام ملی کرکس‌ها به‌عنوان "اولویت کم" در نظر گرفته شد.

۳- جمع آوری تخم از لانه:

همچنین مواردی از سرقت از لانه از دال معمولی یا کرکس کوچک در شرق اروپا توسط جمع آوری کنندگان تخم پرندگان وجود دارد (انجمن بلغاری حفاظت از پرندگان ۲۰۱۴).

۴- تفریح یا تمرین ورزشی:

تیراندازان ورزشی ممکن است گاهی به سمت کرکسها بعنوان اهداف جدید شلیک کنند. در بخش‌هایی از آسیای مرکزی، کرکسها برای غنائم و تاکسیدرمی نیز شکار می‌شوند.

۵- سایر تصادفات (علاوه بر آنهایی که با زیرساخت انرژی ست):

علاوه بر برخورد با سیم‌ها و دکل‌های برق پس از اینکه تعداد کرکسها در جنوب آسیا به‌طور قابل توجهی به دلیل برخورد با هواپیما کاهش پیدا کردند به یک نگرانی جدی تبدیل شد. تعداد تلفات ناشی از این تصادفات ممکن است بر سطح جمعیت تأثیری نداشته باشد، اما تیراندازی و مسمومیت برای کاهش تعداد کرکسها در نزدیکی فرودگاه‌ها، اگرچه نامشخص است، می‌تواند تأثیر بسیاری داشته باشد.

برخورد با توربین‌های بادی یکی دیگر از مهم‌ترین آسیب‌های است که کرکس‌های دنیا را تهدید می‌کند. به‌عنوان مثال بیش از ۵۶۰۰ دال معمولی در اثر برخورد با توربین‌های بادی، از سال ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۶ در اسپانیا کشته شده‌اند. این در حالی است که در همان کشور بین سال‌های ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۳ حدود ۱۵۲۶ فرد به دلیل مسمومیت از بین رفتند.^{۲۳} قطارها (شمال هند) تعداد زیادی کرکس را می‌کشند و حداقل در مقیاس محلی عامل مرگ و میر هستند.

برخورد با نخ‌های بادبادک‌ها در شمال غربی هند نیز سالانه تعداد قابل توجهی از کرکسها را در طول جشنواره بادبادک‌ها می‌کشد و زخمی می‌کند.^{۲۴}

وسایل نقلیه موتوری می‌توانند کرکس‌هایی را که از حیوانات مرده در کنار جاده‌ها تغذیه می‌کنند بکشند، به عنوان مثال کرکس‌های مصری در سودان.

حفاظت مشارکتی از
کرکس کوچک
جزیره قشم
www.vultures.ir

SGP/IRA/CCA-GSI-COVID/2022/08(297)

گردآوری و تالیف: علیرضا هاشمی - آیدا کریمی

ویراستار علمی: آیدا کریمی

با تشکر از خانم مهسا هاشمی به جهت همکاری در گردآوری و تدوین متون

²³ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 73

²⁴ Multi-species Action Plan to Conserve African-Eurasian Vultures –page: 78